

SUVARILAN TORPAQLARIN HİDROGEOLOJİ-MELİORATİV ŞƏRAİTİNİN FORMALAŞMASI AMİLLƏRİNİN XARAKTERİSTİKASI

Məmmədova E.A., Qələndərov B.H., Mirzəyev Ə.A., Hüseynova G.N.

Bakı Dövlət Universiteti

Qeyd etmək lazımdır ki, suvarılan torpaqlarda hidrogeoloji-meliorativ şərait kompleks qarşılıqlı təbii, irriqasiya-təsərrüfat və digər amillərin təsiri nəticəsində formalaşır. Burada təbii şərait və amillərin, xüsusilə iqlim, hidroloji, geomorfoloji şəraitin, relyef, geoloji quruluş, hidrogeoloji şərait, torpaq, bitki örtüyü və ərazinin təbii drenləşməsinin mühüm rolu vardır.

Ərazinin irriqasiya-təsərrüfat məsələlərinə suvarmanın rejimi və növü, su-

varma texni-kası, torpaqdan istifadə əmsalı, kənd təsərrüfatı bitkilərinin növü, suvermənin miqdarı, suvarma sularının mineralaşması və kimyəvi tərkibi, meliorativ tədbirlərin tətbiqi; qeyri-vegetasiya dövründə suvarma kanallarının profilaktik məqsədlə bağlanması müddəti, drenajın tipi və ölçüləri, drenaj axımının həcmi, şoran torpaqların yuyulma norması, yumanın aparılma müddəti, kimyəvi meliorantlardan istifadə kimi tədqiqat işləri aiddir.

Məlumdur ki, torpağın hidrogeoloji-meliorativ şəraitinin əsas göstəriciləri qrunut sularının yatım dərinliyi, mineralaşması, kimyəvi tərkibi və torpaq-qrunutların şoranlaşmasından ibarətdir. Sonralar mühüm əhəmiyyət kəsb edən suvarma sularının keyfiyyəti də bu göstəricilər sırasına daxil edilmişdir.

Samur-Şabran zonasının qərbindən şərqinə - Xəzər dənizinə doğru getdikcə, torpaqların şoranlaşma dərəcəsi artır. Daha yüksək - 1-2% şorlaşmaya malik torpaqlar dənizin yaxınlığında lokal sahədə yayılmışdır. Həmin sahədə həm də qrunut sularının yatım dərinliyi yer səthinə yaxın - 1 m-dən az, mineralaşma dərəcəsi isə 2-3 q/l arasında dəyişir. Samur-Şabran düzənliyidə suvarılan sahələrdə və onların yaxınlığında qrunut sularının səviyyəsi yalnız sentyabr-oktyabr aylarında nisbətən aşağı enir. Bu səbəbdən qeyd olunan sahə, suvarılan torpaqların demək olar ki, 15%-i olmaqla, qeyri-qənaətbəxş hidrogeoloji-meliorativ vəziyyətlə xarakterizə olunur ki, bu da daha çox suvarma sularının qeyri-səmərəli istifadəsi səbəbindən baş verir.

Ərazinin suvarılan torpaqlarının hidrogeoloji-meliorativ vəziyyətini daha dəqiq xarakterizə edək.

Samur-Şabran zonasının son (2020-ci il) tədqiqat işlərinin nəticələrinə əsasən tərtib edilmiş hidrogeoloji-meliorativ rayonlaşdırma xəritəsinin analizi göstərir ki, 148,9 min ha ümumi suvarılan sahənin 10%-i qeyri-kafi, 40 %-i kafi, 50%-i isə yaxşı hidrogeoloji-meliorativ vəziyyətlə xarakterizə olunur.

Samur-Şabran zonasının suvarılan torpaqlarının hidrogeoloji-meliorativ vəziyyəti rayon-lar üzrə aşağıdakı kimi qiymətləndirilmişdir:

„Yaxşı” - qrunut suyu səviyyəsi 10 m-dən dərinədə rast gəlir, mineralaşma dərəcəsi 1 q/l-ə qədərdir, torpaqlar şorlaşmaya məruz qalmamışdır, 74,5 min ha sahəni əhatə edir;

”Kafi” - qrunut suyu səviyyəsi 2-10 m dərinlikdə rast gəlir, onların mineralaşma dərəcəsi 1-2 q/l-dir, torpaqlar şorlaşmamış və ya zəif şorlaşmışdır, 59,5 min ha sahəni əhatə edir;

”Qeyri-kafi” - qrunut sularının yatım dərinliyi yer səthindən 1-2 m-ə qədər dərinlikdə yerləşir, mineralaşma dərəcəsi 2-3 q/l-dən böyük, kimyəvi tərkibi isə əsasən xloridli və qarışıq tip, aerasiya zonası süxurlarının şoranlaşma dərəcəsi orta və güclüdür, 14,9 min ha sahəni əhatə edir.

Beləliklə, 2020-ci ildə Samur-Şabran zonasının suvarılan torpaqlarının demək olar ki, 10%-i qeyri-qənaətbəxş hidrogeoloji-meliorativ vəziyyətlə xarakterizə olunur. Bəzi sahələrdə qrunut suyu səviyyəsi yer səthindən 1,0-1,5 m dərinlikdə qərarlaşmış, bəzi sahələrdə isə suvarılan torpaqlarda hətta bataqlıqlaşma müşahidə olunur. Nəticədə torpağın üst qatının təkrar şorlaşması baş verir.

Torpaqların hidrogeoloji-meliorativ vəziyyətinin daha tez pisləşməsinə suvarma sularının qeyri-səmərəli istifadəsi səbəb olur. Buna görə də hidrogeoloji-meliorativ vəziyyəti qeyri-qənaətbəxş olan torpaqların üzərində daimi nəzarəti saxlamaq vacibdir.